

GHEORGHE GLODEANU¹, ROMÂNIA

Cuvinte cheie: mit, condiția umană, cosmogonie, elemente, panteon, arhetipuri, destin, spațiu și timp.

Despre miturile esențiale

Rezumat

Alături de numeroși alți specialiști în domeniu, dificultatea de a defini miturile o resimte și Victor Kernbach, unul dintre cei mai importanți cercetători autohtoni ai fenomenului. În 1978 a văzut lumina tiparului volumul *Miturile esențiale*, lucrare importantă atât prin aparatul critic utilizat, cât și prin faptul că este o antologie de texte. Lucrarea propriu-zisă este precedată de un studiu introductiv intitulat *Labirintul mitologiei*. Exegetul remarcă faptul că, periodic, omenirea „se readresează miturilor pe care le-a creat în zorii gândirii sale deductive și le-a transmis din etapă în etapă cu cele mai diferite mijloace ale instrumentului epic”. Deși greu de definit, mitul rămâne „una dintre cele mai vechi stări culturale ale minții omenești”. El a intrat cu mult timp în urmă în circuitul amplu al culturii scrise, de unde și numeroasele tentative de a-l defini.

¹ Universitatea Tehnică din Cluj - Napoca, CUNBM, Facultatea de Litere.

Keywords: myth, human condition, cosmogony, elements, pantheon, archetype, destiny, space and time.

About the Essential Myths

Summary

Along with many other specialists in the field, Victor Kernbach, one of the most appreciated authentic researchers of the phenomenon, also faces difficulties in defining myths. Published in 1978, *The Essential Myths* is an important work both because of the critical apparatus used and the fact that it is an anthology of texts. The work itself is preceded by an introductory study entitled *The Labyrinth of Mythology*. The exegete, remarks that, periodically, humanity „re-addresses to the myths created at the beginning of its deductive reasoning and passed them from phase to phase with the most diverse means of the epic instrument”. Although difficult to define, myths remain „one of the oldest cultural states of the human mind”. The myth entered the vast circuit of written culture a long time ago, hence the numerous attempts to define it.

Despre miturile esențiale

Alături de numeroși alți specialiști în domeniu, dificultatea de a defini miturile o resimte și Victor Kernbach, unul dintre cei mai importanți cercetători autohtoni ai fenomenului. În 1978 a văzut lumina tiparului volumul *Miturile esențiale*, lucrare importantă atât prin aparatul critic utilizat, cât și prin faptul că este o antologie de texte. Lucrarea propriu-zisă este precedată de un studiu introductiv intitulat *Labirintul mitologiei*. Exegetul remarcă faptul că, periodic, omenirea „se readresează miturilor pe care le-a creat în zorii gândirii sale deductive și le-a transmis din etapă în etapă cu cele mai diferite mijloace ale instrumentului epic”. Deși greu de definit, mitul rămâne „una dintre cele mai vechi stări culturale ale minții omenesti”. El a intrat cu mult timp în urmă în circuitul amplu al culturii scrise, de unde și numeroasele tentative de a-l defini. Unele încercări au pornit de la etimologia cuvântului, care înseamnă *poveste*. Chiar dacă o definiție exhaustivă este imposibil de dat, cea la care se oprește Victor Kernbach sună în felul următor: „mitul este o narațiune tradițională emanată de o societate primitivă imaginându-și explicarea concretă a fenomenelor și evenimentelor enigmatice cu caracter fie spațial, fie temporal, ce s-au petrecut în existența psihofizică a omului, în natura ambiantă și în universul vizibil ori nevăzut, în legătură cu destinul condiției cosmice și umane, dar cărora omul le atribuie obârșii supranaturale datând din vremea creației primordiale și, ca atare, le consideră sacre și revelate strămoșilor arhetipali ai omenirii, de ființe supraumane în clipele de grație ale începuturilor”.

În continuare, cercetătorul insistă pe lipsa de stabilitate a conceptului de mit de-a lungul mileniilor, considerat de unii drept basm, de alții o filosofie a universului. De aici numărul mare al definițiilor, dintre care unele au preluat forme de-a dreptul fanteziste. Astfel, pentru numeroși exegeți, mitul se reduce la statutul de invenție epică sau de alegorie, fiind considerat literatură. Pentru alții, el nu reprezintă altceva decât o modalitate de a transmite memoria faptelor protoistorice. Deși a fost cercetat de specialiști aparținând unor domenii diverse (istorici, medici, filosofi, sociologi, poeți, folcloriști, antropologi, critici de artă, etnografi, psihologi, geologi, fizicieni, teologi, istorici ai religiilor), mitul nu are nici în prezent o definiție atotcuprinzătoare, exhaustivă. Explicația este văzută în faptul că fenomenul se dovedește extrem de complex. Pe de altă parte, fiecare exeget abordează problema dintr-o perspectivă strict profesională, ceea ce limitează câmpul de observație. Dificultățile sunt sporite și de faptul că nu prea există mituri pure. În plus, ceea ce se consideră a fi mituri moderne nu reprezintă altceva decât „obsesiile unor pseudorealități”. În ciuda dificultăților, Victor Kernbach nu ignoră progresele existente în studiul mitologiei. În acest sens, sunt menționați o serie de savanți precum James George Frazer, Bronislaw Malinowski, Claude Lévi-Strauss, Mircea Eliade etc. Sunt doar câțiva dintre cercetătorii grație cărora studiul mitologiei s-a transformat în știință.

Victor Kernbach este de părere că există două probleme esențiale pe care trebuie să le rezolve orice exeget al miturilor. Este vorba de problema *formării miturilor* în timpurile ancestrale și de *clasificarea* acestora. În viziunea cercetătorului, mitul „ia naștere din spectacolul insolit și enigmatic oferit de fapte, evenimente sau fenomene reale ce depășesc însă puterea de înțelegere a spectatorului, totdeauna victimă sau beneficiar sau privitor implicat doar emoțional, nu și fizic”. Kernbach afirmă că miturile s-au format în niște etape de „tensiune psihosocială”, ce corespund „etapelor de modificare structurală a condiției umane”.

Trecând la problema clasificării miturilor, exegetul recunoaște faptul că periodizarea formării miturilor esențiale presupune numeroase riscuri. Cu toate acestea, Victor Kernbach propune o ierarhizare a miturilor în patru mari clase: *miturile memoriale*, *miturile fenomenologice*, *miturile cosmografice* și *miturile transcendente*.

Miturile memoriale „sunt păstrătoarele faptelor ancestrale”. Ele înregistrează psihozele colective provocate de evenimente de mari proporții sau explică diferite fapte neobișnuite. În interiorul miturilor memoriale, Victor Kernbach identifică următoarele subclase: interferența erelor, omul primordial, revelația inițială, evenimentele insolite, invenția uneltelor, modificările condiției umane, războaiele cerești, potopul și reconstrucția universului postdiluvian.

Miturile fenomenologice se referă la fenomenele ce preiau dimensiuni cosmice, propunând narațiuni explicative cu privire la marile întrebări ale omului asupra existenței sale pe pământ. Ele vizează următoarele aspecte: actul cosmogonic, antropogonia, escatologia, repetiția manifestărilor naturii, regnurile fabuloase, cadrul astral, elementele.

Miturile cosmografice prezintă întregul cadru divin, atât zeii, cât și locuințele lor universale. Din cadrul acestora fac parte: teogonia, panteonul, lumile coexistente.

Miturile transcendente se referă la nevoia elucidării contradicțiilor existențiale aparente. Aici intră: eroul arhetipal, suprastructura demonologică, destinul, universul dual, simbolurile condiției umane, viața și moartea, aria timpului.

Cercetătorul recunoaște imperfecțiunile tipologiei propuse, lucru firesc dacă ținem seama de existența numeroaselor interferențe între diferitele categorii de mituri. Având în vedere antologia de texte esențiale pe care o realizează, el se gândește la un mod funcțional de clasificare. Aceasta cu atât mai mult cu cât miturile complexe sunt mai puțin expuse riscului fragmentării exagerate. Ținând cont de aceste aspecte, Victor Kernbach oferă o nouă clasificare a miturilor, care sunt grupate în șase mari categorii: cosmogonia, elementele, panteonul, arhetipurile, destinul, spațiul și timpul. Mitologia este considerată o încercare de cunoaștere a universului, o modalitate de cunoaștere ce nu operează cu mijloace ce pot fi supuse verificării experimentale. De aici principalele diferențe față de cunoașterea științifică. Examinând mitologia popoarelor, cercetătorul remarcă faptul că fiecare din mitologiile diferitelor comunități etnice își are propria sa personalitate.

Cele mai multe dintre marile mitologii s-au păstrat prin intermediul unor opere literare, precum: *Poemul lui Ghilgamesh*, *Mahabharata*, *Iliada*, *Odissea*, *Theogonia*. La acestea se adaugă lucrările magice (*Cartea morților*), teologice (*Enumaelish*, *Biblia*,

Avesta), filosofice (*Vedele*, *Upanishadele*, dialogurile platoniciene *Kritas* și *Timaios*), istorice (*Huainantsé*, *Kojiki*, *Popol Vuh*), enciclopedice (*Cartea munților și mărilor*), folcloristice (*Edda Veche*, *Kalevala*). Nu pot fi ignorate, însă, nici lucrările etnografice sau unele fragmente risipite prin scrierile vechilor istorici și poeți. În acest sens, putem aminti textele ce vorbesc despre mitologia Daciei, precum și cele despre mitologia slavă. Acest lucru explică de ce fiecare mitologie a fost supusă unui proces treptat și migălos de reorganizare, triere, resistemalizare datorat copiștilor, istoricilor, teologilor, filosofilor, etnografilor, folcloriștilor etc.

Victor Kernbach vorbește de fenomenul contaminării miturilor, care ia trei forme principale: *sincretismul*, *eclectismul teologic* și *literaturizarea*. *Sincretismul* este considerat o consecință a transmiterii pe cale orală a miturilor de la o epocă la alta și de la o zonă geografică la alta. *Eclectismul teologic* este „un fenomen de atelier, izvorând din urmărirea deliberată a unor teze doctrinare speciale ce impun modificări canonice sprijinite pe eliminări, interpolații și rescieri”. În sfârșit, *literaturizarea* transformă mitul într-un „monument literar cu punctul de sprijin în nucleele originare, ca într-o materie primă alimentând abundența de alegorii, simboluri, hiperbole și chiar pastişe”.

Cercetătorul de azi nu are la îndemână decât mitografiile, adică repovestiri literare ale miturilor. Drept consecință, în mod frecvent, miturile au fost considerate drept literatură. Chiar dacă mitologia a străbătut un drum lung până a devenit literatură, cele două domenii nu pot fi echivalate. Clasificarea mitografiilor – susține Victor Kernbach – este mai dificilă decât clasificarea miturilor deoarece mitografiile la care are acces cercetătorul de azi „sunt ele însele fie transcripții literare ori filosofice dintr-un timp intermediar, fie compendii, dacă nu chiar complicate aglomerări tematice de mituri reconstituite empiric de către diverși comentatori din antichitate”. Studiile filologice – menționează autorul – au contribuit la datarea exactă a copiilor manuscriselor și chiar la stabilirea perioadelor probabile ale elaborării versiunilor originale ale unor mitografii, dar au acordat mai puțină importanță surselor orale de inspirație. Problema aceasta a putut fi rezolvată prin recursul la mitologia comparată, prin analiza structurală a miturilor și prin raportarea lor la protoistoria omenirii. Miturile facilitează descifrarea mentalității sociale și a concepției despre univers a fiecărui popor. Ele reprezintă o sursă de cunoaștere și de explorare a trecutului îndepărtat. Miturile – afirmă Kernbach – constituie operele cele mai deschise interpretărilor libere și reinterpretărilor. În antologia pe care o propune, cercetătorul este preocupat mai mult de informare decât de interpretare. Deși nu este vorba de o lucrare filologică, autorul se dovedește adeptul unei rigori absolute, ce nu permite libertățile de traducere. Textele au fost riguros verificate sau retraduse, fie după originalele eline, latine, slavone, fie după versiunile științifice ale unor autorități în materie.

Secțiunea dedicată *Cosmogoniei* se deschide cu un scurt preambul teoretic, o veritabilă introducere în problematica textelor selectate. Cercetătorul remarcă faptul că toate mitologiile cunoscute se caracterizează prin mitul dublului act creator inițial, al universului și al omului. Adesea, chiar și zeii apar din nimic cu scopul de a urni mecanismele timpului și de a ordona haosul primordial. Victor Kernbach menționează faptul că actul mitic al

începutului este alcătuit din trei operațiuni divine, concomitente sau succesive. Acestea sunt: *teogonia*, *cosmogonia* și *antropogonia*. O altă observație demnă de semnalat vizează faptul că, „de la o mitologie la alta, diferă metodele și materia primă, uneori și durata creației”. Miturile vizând apariția lumii din haos prezintă o activitate divină legată de selecție și clasificare, prin intermediul căreia lumina este despărțită de beznă, cerul este rupt de pământ, timpul apare din inerția eternității. Haosul primordial – spune Kernbach – este imaginat ca o ființă androgină diformă, ca o pereche de principii (masculin și feminin), un monstru acvatic întruchipat de oceanul primordial.

În alte mituri, apariția universului din haos se realizează prin intermediul cuvintelor cu puteri magice, a logosului primordial. Acest verb inițial organizează materia informă, lumea luând ființă după ce a fost numită. Zeul creator poate fi divinitatea supremă sau o divinitate ce întruchipează cuvântul în sine, „adică starea numenală a acțiunii”.

Victor Kernbach atrage atenția că există și credințe în care nașterea lumii este imaginată dintr-un primordial ou cosmic. De aici forma ovoidală a universului mitic. Alte teorii susțin creația cinetică, în care un zeu imprimă impuls haosului primordial.

Abordând miturile cosmogonice târzii, cercetătorul observă că multe din acestea se referă la a doua creație a lumii. Noua geneză este justificată de degradarea puternică a lumii primordiale. Ea imită, de cele mai multe ori, nașterea mitică primordială. În felul acesta se conferă „un temei teologic unei politici terestre de edificare a unei cetăți sau de consolidare a unui imperiu”.

Există și mitologii în care asistăm la o suită de creații și de distrugeri succesive ale universului. O asemenea concepție își are originea în neîncrederea în ideea de eternitate. Caracterul ciclic al cosmogoniei apare în mitologia vedică, în care asistăm la succesiunea a patru ere distincte numite Yuga (SatyaYuga, TretaYuga, DwaparaYuga și KaliYuga). Fiecare dintre ele marchează o degradare tot mai accentuată a universului, de unde nevoia periodică de regenerare a lumii.

Abordând fenomenul teogoniei, Victor Kernbach abordează problema generației și a filiațiunii zeilor. În debutul observațiilor sale, cercetătorul menționează că există întotdeauna un raport direct între teogonie și miturile cosmogonice. De cele mai multe ori, zeii primordiali dobândesc funcție cauzală, devenind ulterior creatori și stăpâni supremi ai creației. Cu toate acestea, nu întotdeauna zeii precedă cosmogonia ca autori ai ei. În miturile vedice, există un ciclu de creație-distrugere ce se datorează unei perechi antagonice divine. Autorul precizează apoi că sunt și mitologii în care zeii fundamentali apar înaintea actului cosmogonic, fiind rezultatul creației teogonice dintr-o mamă divină supremă sau devin subiect al autocreației.

O problemă esențială a miturilor cosmogonice vizează actul antropogonic, scopul principal al lumii fiind considerat zămislirea ființei umane. Cercetătorul precizează faptul că miturile lumii prezintă o mare diversitate de metode antropogonice. Cu toate acestea, miturile creării omului primordial se axează pe două principii fundamentale. Este vorba de maniera artizanală a alcătuirii omului de către zei și de tendința omului creat de a se elibera de sub dominația divină. Materia antropogonică este slab diferențiată. De regulă, omul

supus trecerii este alcătuit din lut, tină sau pulbere, căreia divinitatea îi insuflă viață. În alte antropologii, apariția omului este explicată prin intermediul unui ou primordial. Există, însă, și mituri în care omul provine din plante sau din pietre. În miturile totemice – spune Kernbach – oamenii descind din strămoșul arhetipal, care poate fi „insectă, mamifer, plantă, pasăre, reptilă”. La fel cum există cicluri cosmogonice, așa putem vorbi și de „mituri ale antropogoniei repetate”. Acestea duc la apariția omului experimental, refăcut în mod repetat până se ajunge la satisfacția reușitei depline. În acest sens, se dă drept exemplu mitologia maya, caracterizată prin următoarele ipostaze: omul animalic, omul inconsistent, din pulbere, omul din lemn și omul fixat în forma lui perenă.

Victor Kernbach vorbește apoi și de o „structură antropogonică particulară”. Este vorba de mitul androginului, ființă despăcată în două de către demiurg pentru a se putea constitui perechea umană.

Mult mai slab reprezentată este viziunea mitică a scopurilor antropogoniei. Potrivit acesteia, omul a fost alcătuit, cu predilecție, „pentru a glorifica divinitatea creatoare sau pentru a munci în locul zeilor”. În același timp, el a fost creat pentru a deveni terenul confruntărilor dintre bine și rău. În alte viziuni, individul perisabil devine principalul beneficiar al lumii create. În același timp, omul perfectibil și conștient de imperfecțiunile sale tinde spre condiția de demiurg. O altă observație importantă vizează faptul că, după momentul creației, omul este lăsat în voia lui. Cu toate acestea, el este capabil de emancipare, poate să își depășească limitele.

Trecând la analiza *Elementelor*, Victor Kernbach precizează faptul că miturile prezentau materia cosmică primordială drept o materie lipsită de armonie și logică. Concepția a fost împărtășită și de unii filosofi antici, chinezi și greci. Până la intervenția zeului creator, în această materie aflată în stare de haos se găseau într-o stare nediferențiată cele patru elemente esențiale: apa, focul, pământul și aerul. Există mituri în care apare și al cincilea element, eterul. Spre deosebire de greci, chinezii vorbeau de opt elemente, adăugând la cele patru tunetul, muntele, lemnul și apa curgătoare. Miturile cosmogonice relatează maniera în care zeul creator a decantat elementele „pentru a le recompune în ordinea riguroasă a unei lumi vizibile și fecunde”.

Cercetătorul precizează că, în faza mitogenezei fundamentale, mai multe din aceste elemente au fost aproape întotdeauna personificate. În acest sens, Agni, zeul focului în mitologia vedică, și Athar, focul avestic, sunt considerați niște ființe divine ce au dobândit atribute omenești. Zeița Gaia din mitologia greacă este o femeie ce întruchipează glia fertilă. Același lucru se poate spune despre Tlazolteotl din mitologia aztecă. Tot aici putem vorbi despre Geb din mitologia egipteană, care este bărbatul fecundator, pământul. În miturile maya, Huracan întruchipează furtuna, la fel cum vedicul Vayu este vântul, aerul care se mișcă. Cele mai multe personificări mitice le are apa, acest element esențial pentru viață. Ea este înfățișată fie ca un element calm, binefăcător, așa cum sunt vedicul Varuna sau iranianul Apam-napat. Există și înfățișări malefice ale apei primordiale, așa cum se întâmplă în cazul zeiței babiloniene Tiamat.

Victor Kernbach precizează faptul că atât miturile cosmogonice, cât și miturile

despre războaiele cerești „sunt adesea în relație apropiată cu spectacolul dezlănțuirii elementare a forțelor naturii”. Elementele sunt privite în dualitatea lor, miturile insistând pe bunăvoința sau, dimpotrivă, pe ostilitatea lor. În finalul considerațiilor sale, exegetul menționează faptul că miturile despre elemente alcătuiesc „mărturiile protoistoriei umane și o istorie a primelor intuiții asupra relației dintre om și univers”.

O altă problemă abordată de către Victor Kernbach este aceea a *Panteonului*. Cercetătorul miturilor pornește de la dificultatea definirii conceptului de zeități, în care vede o „formă de personificare cauzală a faptelor mitologice”. Rădăcinile panteonului sunt identificate – fie și parțial – în „spiritele anonime cu care înclinația animistă a gândirii primitive a însuflețit amănuntele lumii văzute și nevăzute”. Cu toate acestea, niciuna dintre teoriile mitologice ale antichității nu poate oferi o soluție pentru întreaga problemă. Zeii devin clasificabili, afirmă Victor Kernbach, asemenea cauzelor omenești launtrice sau ambientale care au dus la apariția lor. Divinitățile reflectă toată istoria scrisă și nescrisă a spiritului uman, fiecare ipoteză privind nașterea ideii de zeități acoperind doar o parte din problematica generală. Încercând să dea o definiție a conceptului, cercetătorul afirmă că „zeii sunt niște supraființe virtuale, înzestrate de obicei cu nemurire, puterii cărora i se atribuie de către credincioși crearea, conducerea și distrugerea universului cosmic și a universului omnesc, a spațiului și a timpului, după bunul lor plac sau după o legislație fizică și morală supraumană”.

O altă observație interesantă vizează faptul că numărul zeilor a crescut odată cu înmulțirea contactelor omului cu natura înconjurătoare, dar și cu propria sa natură. Acest număr impresionant presupune implicit și existența unei anumite ierarhii. Rangul zeilor – spune Kernbach – reflectă deopotrivă organizarea socială și lumea fenomenelor. Atributele lor exprimă „diversitatea profesională a activității umane, mediul natural clasificabil și zona fabulosului din gândirea primitivă”. Spre deosebire de religiile politeiste, în formele monoteiste sau dualiste un zeu sau doi zei supremi cumulează funcțiile celorlalte divinități. Drept exemplu, este amintit zoroastrismul iranian, unde există sistemul dual al celor două principii fundamentale, binele și răul. Binele este reprezentat de Ahura Mazda, în timp ce răul este întruchipat de Angra Mainyu. Mozaismul se bazează pe cultul unic al lui Yahweh, dar admite și prezența unor divinități negative precum: Șarpele, Azazel sau Diavolul. Fiecare panteon politeist – precizează autorul – acceptă existența unui zeu suprem, ajutat (uneori chiar atacat) de numeroși zei subalterni. Analizând panteonul mitologiei universale, Victor Kernbach observă faptul că numărul total al zeilor este imposibil de calculat. În acest sens, ni se dau câteva exemple elocvente. Astfel, se precizează că în Mesopotamia au existat peste 2.500 de zei, în epoca vedică, India cunoștea 3.399, în America precolumbiană existau peste 2.000. În China antică a fost nevoie de un edict imperial pentru a reduce numărul zeilor obligatorii la 600. Se pare că romanii ar fi avut 30.000, iar japonezii 8.000.000 de zei!

Desigur, asemenea numere fabuloase fac dificilă orice tipologie. Chiar dacă există felurite clasificări ale zeilor, Victor Kernbach optează pentru cea structurală. Chiar dacă nici ea nu este perfectă, aceasta i se pare cea mai utilă. O primă categorie este alcătuită din

zeii supremi, care, de regulă, sunt creatori ai universului și ai omului. Există, însă, două situații în care aceștia își pierd supremația. Este vorba de cazul în care zeul creator își abandonează creația retrăgându-se din fața lumii (*deusotiosus*) sau de postura în care el este înfrânt (cazul lui Odin din mitologia scandinavă). O altă categorie o formează *zeii luciferici*. Este vorba de niște ființe demonice, din grupul cărora fac parte AngraMainyu, principiul răului în zoroastrism, biblicul Azazel, vedicul Vritra sau egipteanul Seth. Tot aici intră și zeitățile de categorie infernală neinsurgentă precum Hades din mitologia greacă sau Ereshkigal din mitologia sumeriană. Există apoi *zeii forțelor naturale* precum lumina și întunericul, viața și moartea, elementele, timpul. Lor li se adaugă *zeii protectori ai lumii naturale și sociale*: luna, pădurile, visele, turmele, furtuna, agricultura, comerțul, justiția, artele, războiul, speranța. Dintre *zeii sapiențiali* sunt menționați Athena la greci și Thot la egipteni. Din categoria *zeilor mesianici* fac parte Huang-ti în China, Zamolxis în Dacia, Quetzalcoatl la azteci. Acestora li se adaugă, uneori, eroii civilizatori de tip prometeic. Victor Kernbach vorbește apoi de *zeii artizani*, inventatori și practicieni ai meșteșugurilor. Exemplul clasic rămâne Hephaistos din mitologia greacă. Din ultima categorie fac parte *zeii mesageri*, despre care se precizează că „pot fi exploratori, oraculari sau pur și simplu curieri divini”, așa cum este Mercur în mitologia romană.

Victor Kernbach precizează faptul că zeii pot fi clasificați și în funcție de întruchiparea lor după modelele ambientale. În acest sens, există *zeii zoomorfi*. Ei pot prelua înfățișarea unor animale sălbatice precum lupul scandinav Fenrir, crocodilul Sobek în Egipt, pasărea Garuda în India, scarabeul Heprer în Egipt, călugărița boșimană Cagn etc. Zeii zoomorfi pot prelua și înfățișarea unor animale fabuloase precum centaurii din mitologia greacă sau monstrul mesopotamian Humbala. Există apoi *zeii litomorfi*, în categoria cărora intră o mare diversitate de pietre și meteoriți, cum ar fi Kaaba în preislamism. Din sfera *zeilor dendromorfi* poate fi amintit arborele scandinav Yggdrasil. *Zeii antropomorfi* alcătuiesc o formă dominantă în mitologia Indiei și cea a Greciei. Victor Kernbach vorbește și de *zeii abstracți* precum biblicul Yahweh sau iranianul ZurvanAkarana, ultimul întruchipare a timpului primordial inert.

În finalul considerațiilor sale, exegetul recunoaște că accesul nostru la structurile mitice originare din personalitatea zeilor rămâne destul de dificil. Mai ales atunci când actul cunoașterii a fost mijlocit de mitografii foarte elaborate. În plus, diferitele reforme religioase „au supus miturile despre zei unor norme teologice adesea foarte riguroase (*Yahweh*, la evrei) și chiar politice (*Marduk*, la babilonieni)”. Acest lucru face – spune autorul – ca formele canonizate să estompeze și uneori chiar să ascundă bucuria sau tristețea cosmică din contemplația oamenilor timpurii.

Trecând la secțiunea consacrată *Arhetipurilor*, Victor Kernbach începe prin definirea conceptului. Astfel, pentru Platon, arhetipurile erau niște modele primitive. Din perspectiva psihanaliztilor, ele sunt niște „imagini arhaice din tezaurul comun al omenirii, lăsând loc ideii că toate ființele și lucrurile sunt copiile unor modele arhetipale cerești”. Victor Kernbach acordă o nouă semnificație conceptului de arhetip. Sub această denumire, el se referă la o categorie mitologică subalternă panteonului, cea a eroilor civilizatori. Aceștia

sunt considerați niște semizeii sau divinități dependente de zeii mai mari. Adevărați eroi arhetipali, ei sunt „primii învățători ai grupurilor umane, primii descoperitori ai elementelor civilizației (navigația, focul, agricultura, arcul, roata, construcțiile, medicina, scrisul), primii organizatori politici ai triburilor, primii codificatori ai principiilor juridice și morale, și, adesea, primii sacerdoți și profeți”.

În miturile omului primordial, arhetipurile devin primele modele de ființe umane. Adam și Eva, de exemplu, nu posedă vreo însușire semidivină, doar faptul că au fost alcătuiți în funcție de prototipul divin. Cu toate acestea, omul primordial – observă exegetul – produce acte specifice unui erou civilizator, cum ar fi denumirea plantelor și a animalelor sau descoperirea veșmintelor. Lucrurile se schimbă atunci când marile descoperiri inițiale dobândesc răsunet mitic, contribuind la întreaga emancipare a omenirii. În cadrul mitologiei eline, personaje precum Demeter, Kore și Triptolemos suntenerate ca veritabile zeități. În general, ca personaj mitic, eroul civilizator este imaginat fie ca semizeu (Herakles), fie ca profet (Moise). Foarte rar se întâmplă ca el să fie considerat un zeu, așa cum se întâmplă cu Zamolxis, zeul suprem din panteonul geto-dacic, sau cu gigantul șarpe cu pene din mitologia aztecă, Quetzalcoatl. Eroii civilizatori arhetipali sunt dominați de zeii sau eroii prometeici, adică de acele personaje ale căror acțiuni au protejat omenirea, uneori chiar împotriva voinței divine.

Victor Kernbach lansează ipoteza că miturile despre eroii civilizatori reprezintă rezultatul unui amplu proces spiritual de sincretism, portretul ideal al eroului arhetipal fiind alcătuit dintr-o sumă de detalii disparate. Există cazuri foarte rare de zeificare a unor personaje istorice reale, așa cum se întâmplă cu medicul și arhitectul egiptean Imhotep, constructorul primei piramide. În aceste exemple, precizează cercetătorul, procesul de zeificare aparține teologiei, nu mitologiei.

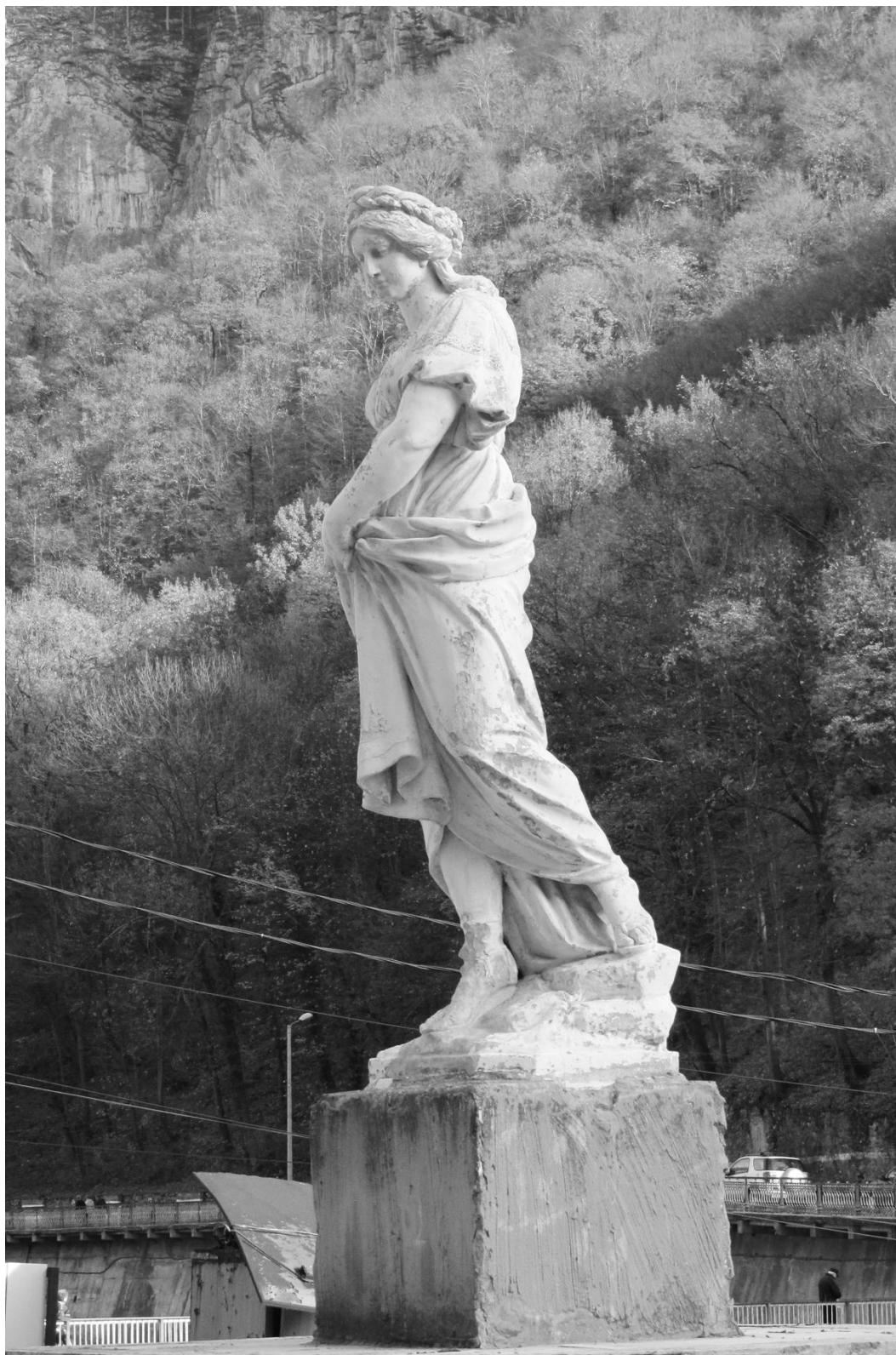
O altă secțiune a textelor antologate de către Victor Kernbach abordează problema *Destinului*. Cercetătorul pornește de la observația că, preocupați în miturile lor de soarta lumii (în care se identifică o extrapolare a destinului individual), oamenii au elaborat o mitofilosofie escatologică. În centrul acesteia se găsește îngrijorarea față de un fenomen greu de explicat din punct de vedere afectiv, moartea. Chiar dacă reprezintă un proces inevitabil, stingerea implacabilă este greu de acceptat atât pentru individ, cât și pentru univers. Drept consecință, miturile au formulat ipoteza distrugerilor și a regenerărilor ciclice. Speranța într-un destin individual reluat a produs – spune Kernbach – fie noțiunea de stare postumă prin răsplata paradisiacă sau pedeapsa infernală, fie noțiunea de reluare a vieții prin reîncarnări succesive. Sentimentul continuității omului prin urmași a avut drept consecință impunerea ideii de eternitate a universului sau a ipotezei privind șirul neîntrerupt de creații și de distrugeri. Confruntarea dintre omul vulnerabil și legile implacabile ale firii – își continuă demonstrația exegetul – a dus la impunerea conceptului mitic de destin atotputernic. Acestuia i se supune orice existență, de acțiunea lui neputându-se sustrage nici măcar zeii creatori. În mitologia mesopotamiană există o Tăbliță a Destinului, în timp ce în mitologia elină ideea predestinării este dată de cele trei Moire care torc, deapănă și taie firul existenței. Uneori, destinul a fost asociat cu hazardul, cu norocul sau chiar cu capriciile

principiilor supreme ale cosmosului. Există apoi mituri ce vorbesc despre finalitatea răsplătii sau a pedepsei după moarte pentru individ. Psihostasia postumă este o operație realizată de către zei pentru cântărirea sufletului și stabilirea gravității faptelor comise în perioada existenței terestre. În mitologia egipteană, de exemplu, există cele două Maat, adevărul și dreptatea. Alte mituri judecă omenirea în totalitate. Astfel, există miturile legate de sfârșitul omenirii prin potop sau printr-o distrugere cosmică generală.

În finalul observațiilor sale, exegetul precizează faptul că, deși ursit de la naștere, destinul individual poate fi înrâurit prin recursul la practicile magice sau la blesteme. Ele pot impune o serie de nuanțe, fără să se ajungă, însă, la modificări de factură structurală.

Ultima secțiune a cărții lui Victor Kernbach abordează problema *Spațiului* și a *Timpului*. Exegetul pornește de la ipoteza că miturile despre spațiu și timp au fost create simultan cu explorarea firească a acestor coordonate: deplasarea vânătorului, a păstorului, a grupurilor umane migratoare, a războinicilor, a corăbierilor etc. În paralel cu mișcarea lor în spațiu, aceștia resimțeau din plin trecerea inexorabilă a vieții. Timpul se dovedea ireversibil, trecerea lui marcând îndepărtarea tot mai accentuată de strămoșii mitici. În ciuda caracterului infinit al timpului, în mitologie se vorbește și de existența unui timp nul, absent, ca cel de dinainte de actul creației. În simbolurile apocaliptice, asistăm la existența unui timp istovit sau curmat. Cele mai interesante mituri – consideră Kernbach – se referă la existența unui timp relativ, mituri în care timpul se scurge în două maniere diferite, în funcție de raportul dintre subiect și obiect. Uneori, miturile abordează și problema timpului reversibil. În ceea ce privește nevoia învingerii spațiului, în mod treptat, zborul a pătruns în mitologie prin intermediul carelor cerești. Omul a resimțit puternic nevoia de a învinge distanța, de aici obsesia vitezei și prezența unor insolite vehicule mitice. Ele vin să demonstreze faptul că spațiul poate fi mult mai ușor dominat decât timpul care trece implacabil.

Miturile esențiale (1978), *Dicționarul de mitologie generală* (1983), *Universul mitic al românilor* (1994), *Mit. Mitogeneză. Mitoferă* (1995) sunt câteva din lucrările ce îl impun pe Victor Kernbach (1923-1995) drept unul dintre cei mai importanți cercetători autohtoni ai miturilor.

Zeița Diana, Băile Herculane; foto: Florin AVRAM